Öğrenciyi Anlamak

Vefa Taşdelen

"Doğa yalnızca tohumları verir. Onları geliştiren, olgunlaştıran eğitimdir. Dürüst, insancıl yaşamın özelliği, insanın öz çabası ile kendini yaratmasıdır. O kendisini gerçekten ahlaklı, mantıklı ve özgür bir varlık yapmak zorundadır."[1]

Giriş

Çağdaş eğitim anlayışlarında, öğrencinin eğitimin merkezi olduğu görüşü sık sık dile getirilir. Bu önemli bir yaklaşımdır. Öğrenci, uzun süre şekillendirilmeğe muhtaç bir varlık gibi görülmüştür. Bugün, onun özelliklerini dikkate alma ve bu özelliklere göre bir eğitim verme anlayışı yaygınlık kazanmıştır. Bunu eğitimin gerçek konumuna kavuşması, atılan taşın bir süre gittikten sonra kendi yerini bulması gibi doğal bir hadise olarak görebiliriz. Öğrenci eğitimin merkezi ise, bütün eğitim etkinliği öğrenciye yönelik gerçekleşiyorsa, o zaman öncelikle anlaşılması gereken de odur. Bu konuda üç soru sorabiliriz: Öğrenciyi kim anlayacak? Nasıl anlayacak? Hangi bakımdan anlayacak? Burada bu üç soru üzerinde durulacak ve farklı açılardan öğrenciyi anlamanın önemi vurgulanacaktır.

1. Öğrenciyi Anlamanın Boyutları

Anlama, insan hayatını baştan sona kuşatır. Gündelik yaşantımız anlama ağları üzerine kuruludur. Davranışlarımıza yön veren, anlamalarımızdır. Sevginin ve şiddetin, savaşın ve barışın, başarının ve başarısızlığın temelinde anlama (doğru anlama, yanlış anlama, az anlama, çok anlama veya anlamama) durumları vardır. Eğitim söz konusu olduğunda ise çeşitli anlama durumları söz konusu olur. Ama anlama deyince, genellikle öğrencinin öğretmen tarafından kendisine anlatılan dersi anlaması anlaşılır. Kafamızda beliren tablo şudur: Bir doğru vardır, öğretmen sınıfa girer, doğruyu öğrencilere anlatır, öğrenciler de kendilerine anlatılan doğruyu bildiklerinde, sorulunca söylediklerinde onu anlamış sayılırlar. Buna göre, eğitim etkinliğinde anlaması gereken kişi öğrencidir. Öğretmenin, idarenin, velinin, hatta eğitim politikalarına yön veren siyasetçilerin ve eğitim kuramcılarının anlamaları gereken bir şeyler olduğu nedense pek akla gelmez. Kafamızdaki anlamaya ilişkin bu düşüncede bazı yanlışların olduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle, eğitimin merkezinde öğrenci vardır. Okul, idare, öğretmen, eğitim politikası, eğitim çalışanları, bütün bunlar öğrenci için vardır. Eğitim etkinliğinin amacı öğrencidir. O halde öncelikle anlaşılması gereken de odur. Öğretmen, veli, idare, eğitim kuramcısı, eğitim politikacısı, öğrenciyi

[1] John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, çev. M. Salih Otaran, Başarı Kültür Yayınları Dizisi, İstanbul, 1996, s. 92

anlamak zorundadır. Öğretmen şöyle düşünebilir: "Ben dersimi anlattım, vicdanım rahat." Veli şöyle söyleyebilir: "Karnı tok, sırtı pek, harçlığını da verdim. Başka ne isteyebilir ki?" Eğitim kuramcısı şöyle diyebilir: "En iyi eğitim pratiğinin nasıl olacağını ben tasarladım." Eğitim siyasetçisi de kendi çabalarını övecektir: "Eğitimi biz ayağa kaldırdık!" İdareci de şöyle düşünebilir: "Bir oyun sahası yaptırdık, okula bilgisayarlar getirttik, kütüphanenin kitaplarını çoğalttık, koridorlar temiz, öğretmenler derslerine saatinde girip çıkıyorlar. Bundan iyisi can sağlığı!"

Aslında bu örneklerde herkes kendini anlamıştır. Hiç kimse öğrenciyi anlamaya yönelmemiştir. Öğretmen dersini anlatmakla, veli beslenmesine ve giyimine özen göstermekle, eğitim kuramcısı en iyi eğitim kuramını tasarlamakla, siyasetçi okul binalarının sayısını çoğaltmakla ve yeni öğretmenler işe almakla, idareci bir oyun sahası yaptırmakla öğrenciyi anladığını sanmıştır. Oysa öğrenci yetişme çağında, bilişsel, duygusal, ruhsal ve toplumsal gelişmesi içinde, kendini, kendi benliğini arayan, kafasında bir takım soruları olan, pek çok yönden (psikolojik, duygusal, zihinsel, fiziksel, vb.) hayatının en yoğun dönemlerini yaşayan biridir. Bir yol ayrımındadır. Kendini, kendi kişiliğini aramaktadır. Kim olacağına, ne yapacağına karar verme dönemindedir. Sıkıntılıdır, streslidir. Duygusal, ruhsal, bedensel yönden değişimler geçirmekte, tam olarak ne olup bittiğini kendisi de anlayamamaktadır. İşte, eğitim etkinliğinde öncelikle anlaşılması gereken bu bireydir. Büyükler onu anlayamadıklarında, incinebileceğini, kırılıp dökülebileceğini hesaba katmadıklarında, kendi içine kapanacak, olumsuz davranışlar geliştirebilecektir.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere, öğrencinin anlaşılması konusunda başlıca üç önemli soru ile karşılaşırız: Öğrenciyi, (1) kim anlayacak, (2) nasıl anlayacak, (3) hangi bakımdan anlayacak? Bu üç soru, önemli ölçüde "öğrenci gerçeğini" netleştirecektir. İlk sorudan başlayabiliriz: Öğrenciyi anlaması gereken kişi ya da kişiler, eğitim etkinliğinin bizzat içinde olan kişilerdir. Yani eğitim çevresidir. Eğitim çevresi, dar anlamda aile, öğretmen ve idareden oluşur. Bunu genişlettiğimizde, eğitim için hizmet üreten her birim eğitim çevresinin içine girer. Buna göre, öğrenciyi öncelikle anlaması gereken kişi ya da kişiler anne babası, öğretmeni ve okul idaresidir. Kuşkusuz bu genişletilebilir. Sözgelimi, ders kitaplarını yazan kişiler, eğitim çalışanları, eğitim kuramcıları, eğitim politikacıları, hatta sırayı masayı yapan marangoz bile yaptığı iş açısından öğrenciyi anlamak zorundadır.

Peki, öğrenciyi nasıl anlayabiliriz? Ne yaparsak, nasıl davranırsak onu anlamış oluruz? Anlamanın ilk biçimi, onu değerli bir varlık olarak, toplumun geleceği olarak görmek ve kendisine saygı duymaktır. Eğitimde öğrenciye gösterilecek saygı önemlidir. Öncelikle, öğrenciyi bir kişilik ve birey olarak kabul etmek ve varlığını önemsemek gerekir. Russell'ın deyişi ile ona saygı göstermek ve bu dünyada yerini alacak bir kişi olarak davranmak, çıkış noktası olabilir.[2] Bir veli, bir öğretmen, bir idareci, bir siyasetçi, bir eğitim çalışanı olarak öğrenciye değer verdiğimizde, onu bir kişilik olarak selamladığımızda, haklarını gözettiğimizde ve saygı duyduğumuzda, kendisini ifade etmesine fırsat verdiğimizde ve konuşmasını sabırla dinlediğimizde, onu anlama yönünde ilk adımı da atmış oluruz. Anlamak için öncelikle dinlemek, bunun için de öğrencinin kendisini ifade etmesine fırsat vermek gerekir. Öğrenci her şeyden önce anlaşılması gereken bireydir, sıradan bir öğrenci kavramı içine sıkıştırılamayacak denli kendine özgü zenginlikleri, tutumları, davranışları, eğilimleri, yetenekleri, gizil güçleri, hisleri, heyecanları, beklentileri, korkuları, ekonomik, kültürel ve ailevi koşulları vardır. Bu özellikleri ile diğerlerinden farklıdır. Hepimiz gibi bir bireydir. Edebiyat dersinde başarısızdır belki, ama matematiği iyidir. Konuşmayı sevmez, ama güzel resimler yapabilir. Biraz yaramazdır, ama kötülük nedir bilmez. Bu onun eğilimini, gizilgücünü ve yeteneğini gösterir. Onu matematikte başarılı değil diye suçlamak, matematikte başarılı olması için zorlamak veya matematik alanında öğrenim görmesini

[2] Bertrand Russell, *Terbiyeye Dair*, çev. Hamit Dereli, Maarif Basımevi, Ankara, 1954, s. 55.

istemek, yetenek ve eğilimlerine haksızlık yapmak olacaktır. Bu durum, suyu tersinden akıtmaya çalışmak gibi doğal eğilimlere aykırı bir tutumdur. Bir yarış arabasını yük taşımada yetersiz olduğu için değersiz göremeyiz. Çünkü o hız yapması için üretilmiş, bu amaca yönelik tasarlanmış, motoru ve aksamı ona göre ayarlanmıştır. Bir hız arabasıyla yük taşımaya kalkıştığımızda gülünç duruma düşeriz ve başarısız oluruz. "Taş yerinde ağırdır" diyen atasözü, her bir bireyin kendi eğilimleri ve yetenekleri doğrultusunda eğitilmesini ister. Eğer öğrencinin matematik konusunda bir yetersizliği söz konusu ise onu o alanda öğrenim görmeye, o alanda bir meslek edinmeye zorladığımızda, öğrencinin doğasına aykırı davranmış oluruz. Rousseu'ya göre, çocukları, yeteneklerini ortaya çıkarmaları ve olmak istedikleri şeyi olmaları için özgür bırakmamız gerekir. "Biz onlara hâkim, asker ya da din adamı olmalarını değil, yaşamayı öğretebiliriz ve onlar bir meslek sahibi olmadan önce insan olmalıdırlar." der.[3] Günümüzde meslek seçimi, gerek öğrencinin kendisi, gerek ailesi, gerekse öğretmenleri tarafından, öğrencinin sahip olduğu potansiyel ve kapasite göz önünde bulundurularak değil, daha çok seçilen mesleğin geliri, toplumsal statüsü ve itibar derecesine göre yapılmaktadır. Bu da bir haksızlık biçimidir. Dewey'nin dediği gibi, bireylerin özgün yeteneklerine göre değil de endüstrinin parlak çağrılarına, ana babaların varlık ve sosyal durumlarına göre öğretimi ele alırsak, eğitim ve yetenek ilişkisine haksızlık etmiş oluruz.[4] Öğrenci, yeteneği olmayan bir alanda başarılı ve verimli olamaz. Diyelim ki, anne babasının ve öğretmeninin ısrarı üzerine sınavları kazandı ve matematik öğretmeni oldu. Ömrü boyunca sevmediği, eğilimi ve yeteneği olmayan bir alanda çalışmak, onu başarısız ve verimsiz yapmakla kalmaz, doyuma ulaşamamış mutsuz bir kişilik haline de getirir. Bu nedenle öncelikle öğrencinin yeteneklerinin ve eğilimlerinin anlaşılması gerekir. Bu konuda Rousseau'nun şu sözü çözüm olabilir: "Eğer çocuğunuzu sabır ve özenle gözlemlerseniz onun kendine özgü bir zekâya sahip olduğunu anlama imkânı bulursunuz. Bu şekilde çocuğunuzun karakterine uygun olan eğitim yöntemini de teşhis edebilirsiniz. Eğer çocuğunuzun matematik denklemlerini çözmekten hoşlandığını fark ediyorsanız onu edebiyat alanında başarılı olması için zorlamamalısınız."[5]

Her bir öğrencinin diğerlerinden farklı, kendi özgü nitelikleri vardır. Dewey'nin bir benzetmesinden yararlanarak söyleyecek olursak[6] bir sınıftaki öğrenciler bir yazı makinesinin tuşları gibidir. Her birisinin özelliği ve anlamı diğerlerinden farklıdır. Öğretmen, bu farklı ilgi, yetenek ve gizilgüçleri doğru bir şekilde kullanmasını bilmelidir. Aksi halde, yazı makinesinin tuşlarına rastgele basan birisi gibi olur. Her öğrenciye çıkan bir yol vardır. Önemli olan uygun yolu bulabilmek ve öğrenciyi "öğrenci kavramı" içinde kaybetmemek, onun kendine özgü yönlerini, farklılıklarını yakalayabilmek, kendisiyle bu yönde bir diyalog oluşturabilmektir. Eğer eğitim bir diyalogsa, bu diyalog öğretmenle sınıf arasında değil, öğretmenle öğrenci (bir birey olarak öğrenci) arasında olmalıdır. Onu öğrenci kavramı içinde diğerlerinden farksız bir öğe gibi sıkıştırdığımızda, "sınıf" kavramının bütünlüğü içinde bireysel özelliklerini görmezden geldiğimizde, kendine özgü dünyasını da yok etmiş oluruz. Öğretmenin, velinin, idarenin, eğitim kuramcısının, siyasetçinin anlaması gereken şey, işte bu bireydir. Yetenekleriyle, eğilimleriyle, duygularıyla, ümitleri ve korkularıyla diğerlerinden farklı olan bu bireydir. Oysa hepimiz az ya da çok bir şekilde öğrenciyi, öğrenci kavramı içinde yok etmeye eğilim duyarız, onun öznel, kişisel dünyasını görmezden gelmeyi başarırız. Öğretmen "dersimi anlattım" derken, ne ölçüde öğrencisini anlayabilmiştir? Veli "harçlığını verdim" derken ne ölçüde öğrencinin beklentilerine karşılık verebilmiştir? İdareci "oyun alanı yaptırdım" derken öğrencilerin eğilimlerini ne ölçüde hesaba katmıştır? Siyasetçi "eğitimi biz ayağa kaldırdık", derken ne ölçüde tek ve biricik olan bu dünyayı görebilmiştir? Eğitim

[3] J. J. Rousseau, *Emile*, haz. Ülkü Akagündüz, Selis Yayıncılık, İstanbul, Rousseau, 2003, s. 41.
[4] John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, s. 113.
[5] J. J. Rousseau, *Emile*, s. 65.
[6] John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, s. 124.

kuramcısı en iyi kuramı tasarladığını düşünürken bu tek ve biricik varlığın kendi sistemi içinde yer alıp almadığını ne kadar düşünmüştür? Anlama öncelikle dinlemeyi gerektirir. Öğretmen "susun" derken, veli "sen anlamazsın" diye çıkışırken, idareci "kurallara uymayanlar cezalandırılacaktır" diye uyarırken, siyasetçi "bizim sabrımızın da bir sınırı var" diye gözdağı verirken, eğitim kuramcısı "daha iyisini siz yapın" diye sitemde bulunurken, acaba öğrenciyi ne kadar anlamıştır? Şunu bütün eğitimcilerin dikkate alması gerekir: Eğitim öğrenci içindir. Öncelikle anlaşılması gereken odur. Onun başarısı da, başarısızlığı da anlaşılması gereken bir "metin"dir. Neden başarısız olmuştur? Zihinsel açıdan bir yetersizliği mi vardır, aile içi sorunlar mı yaşamaktadır, kültürel açıdan çevresine uyum sağlayamamış mıdır? Konsantrasyon eksikliği mi vardır? Beslenme, giyinme vb. açılardan yetersizlik mi çekmektedir? Bu sorulara eğilmek, tek ve biricik olan öğrencinin dünyasının anlaşılmasına yardımcı olabilir. Kuşkusuz, başarı ve başarısızlık kendiliğinden gelen durumlar değildir. Her birisinin koşulları vardır. Eğitim çevresi diyebileceğimiz, öğretmen, veli, eğitim politikacısı ve eğitim kuramcısı öğrencinin başarısında ve başarısızlığında doğrudan pay sahibidir. Başarısız olan öğrencidir, ama ondan önce ailedir, öğretmendir, idaredir, eğitim politikaları ve toplum olarak yaşanan diğer güçlüklerdir. Bir başarısızlığı kendi başına değerlendiremeyiz. Onun ardında başka başarısızlıklar vardır.

Kendisini ifade etmesine fırsat vermek, davranışlarında rahat olmasına özen göstermek, aşırı disiplin içinde boğmamak, öğrenciyi anlamak açısından önemlidir. Öğrenciyi nasıl anlayacağımız sorusunun cevabını oluşturacak üç temel ilke, (1) öğrenciye değer vermek, (2) saygı duymak ve (3) kendisini ifade etmesine imkân tanımaktır. Ne var ki, bunları yapmakla yalnızca onu anlamanın koşullarını hazırlamış oluruz. Öğrenci yaş olarak, duygu ve düşünce yoğunluğu olarak bizden farklı biridir. Aramızdaki yaş, eğitim, tecrübe, kültür ve yetişme farkı bizim onu, onun da bizi anlamasını güçleştirir.

O halde öğrenciyi nasıl anlayabiliriz? Öncelikle söylediği sözlere, yaptığı davranışlara, aldığı notlara, çevresi, arkadaşları ve öğretmenleri ile olan ilişkilerine bakarak öğrenciyi anlamanın ipuçlarına kavuşuruz. Anlamak için, elimizde anlama konusu olacak metinler, ifadeler, belgeler olması gerekir. Öğrencinin konuşmaları, notları, davranışları, tutumları yaşama çevresi (fiziksel, kültürel), aile durumu bize kendisini anlamak için ipuçları sunar. Bunlara bakarak öğrenciyi anlama imkânına kavuşuruz. Öğrenci hakkında gerekli bilgiler sağlandıktan sonra, kendimizi onun yerine koyabiliriz. Empati onu anlamamızı kolaylaştırır. Bunu Türkçede kullanılan bir deyişle örnekleyebiliriz: Arkadaşımıza "Senin yerinde olsam" deriz. Kendimizi onun yerine koyarsak, onun duygu, düşünce ve ruh durumunu sanki kendimizinmiş gibi hissetmeye çalışırsak, onu anlayabiliriz. Geleneklerini, ekonomik durumunu, kültürel yapısını, çevresini, ruhsal durumunu kendi içimizde yeniden üretmeye çalışırsak, onu anlayabiliriz. Öğrencinin yaşadığı deneyimleri, sorunları, ruhsal, bedensel ve duygusal yoğunlukları yetişkin bir birey olarak kendimiz de yaşadık. Bu deneyim onu anlamamız kolaylaştırabilir. Aynı tecrübeleri yaşayan kişilerin birbirlerini daha iyi anlayacaklarını ifade eden atasözlerimiz de vardır; "Damdan düşenin halini damdan düşen anlar" gibi.

Bu atasözü esas olarak anlama konusunda gerekli olan "ortak paydayı", "uygunluğu" ve "müşterekliği" vurgular. Öğretmen ve eğitimci olarak bizim her zaman öğrenci ile ortak paydalarımız vardır ve bu ortak paydadan yararlandığımızda onu anlamak için daha çok veriye sahip oluruz. Onu anlama çabasında bilgi ve birikimlerimizden yararlanabiliriz. Bu tür bir anlamaya yer yer geleneksel öğrenci ve öğretmen anlayışımız da eşlik eder. Geleneksel ve tarihsel öğrenci kavramı öğrenciye bakışımızı farklılaştırabilir. Çünkü o aşırı derecede öğretmen merkezcidir. Eğitimin merkezinde öğretmen bulunur. Bu anlayış içinde öğrencinin kendini ifade etmesi, bir birey olarak bazı haklara sahip olması öncelikli değildir. Öğretmen merkezlilik esastır. Onun yanında gülmek, konuşmak, düşüncelerini açıklamak saygısızlık belirtisi olarak algılanabilir. Kimi geleneksel aileler okula çocuğunu verirken, "Eti senin

kemiği benim" diye verirler. Eğer bu tür bir yaklaşıma sahipsek, aşırı otoriter, disiplinci, hoşgörüsüz, cezalandırıcı bir öğretmen, veli ve idareci olma eğilimi gösterebiliriz. Bu tür bir eğilim içinde olan veli, öğretmen ve idarecinin, "Öğrenciyi Anlama" başlığını taşıyan bu tür bir yazı karşısında şöyle düşünmesi muhtemeldir: "Ne demek öğrenciyi anlamak? Anlaması gereken öğrencidir asıl!" Bu tür bir yaklaşım içinde olanlara göre, öğrencinin kendisine anlatılan konuyu anlamak ve öğrenmekten başka seçeneği yoktur.

Öğrenciyi anlama çabasının yararı büyüktür. Özellikle çocukların kendilerini ifade etmelerine imkân tanınmak, onu anlamak açısından değer taşır. Öğrencinin sahip olduğu özgürlük, onu anlamamızı sağlayacak ifade ve davranışlara bizi ulaştırır. Bu özgürlük, Locke'un deyişi ile onların "kişilik özelliklerini açıkça ortaya çıkarması, eğilimlerini ve yeteneklerini göstermesi" açısından gereklidir. "Bu durum, çocukların hayat rotası ve meslek seçimiyle ilgili olarak ana babaya fikir verecek, doğuştan gelen eğilimlerin çocuğu yanlış bir yola sokmaması için erkenden önlem almasına yardımcı olacaktır."[7]

2. Yönlendirici Eğitimde Öğrenciyi Anlamanın Önemi

Öğrenciyi hangi açıdan anlayacağız, sorusuna geldiğimizde, bir eğitimci olarak çok daha önemli bir sorunla karşılaşırız. Eğitimciler olarak öncelikle öğrencinin duygularını, düşüncelerini, davranışlarını, ruhsal ve zihinsel yapısını anlamaya çalışırız. Bu eğitim sonucunda öğrencide oluşan birikime, ortaya çıkan değişikliklere "öğrenme" veya "davranış değişikliği" deriz.

Eğitim denilince duygusal eğitimin, zihinsel eğitimin ve bedensel eğitimin anlaşılması çok eskiye dayanır. Platon bundan yaklaşık 2500 yıl önce bu üç tür eğitimin nasıl olacağına değinmişti: Zihinsel eğitim matematik, mantık, felsefe gibi derslerle, duygusal eğitim resim, müzik, tiyatro gibi güzel sanat dallarıyla, beden eğitimi ise jimnastik ve sporla sağlanacaktı.[8] Bugün de esas olarak okullarda başlıca bu üç tür eğitim biçimi verilmektedir. Öğrenci hem zihinsel, hem bedensel, hem de duygusal ve ruhsal yönden eğitilmeye çalışılmaktadır. Duygusal, ruhsal, zihinsel ve bedensel eğitim uygulaması, insan varlığını kuran farklı öğelerin bir bütünlük içinde geliştirilmesini ve olgunlaştırılmalarını öngörür. Öğrencilerimizi bu üç alanda eğitmeye çalışırız. Sanat, edebiyat, resim ve müzik derslerinde güzellik duygusunu geliştirerek estetik algı ve beğeni düzeyine erişmelerini, bu şekilde ruhsal ve duygusal açıdan eğitilmelerini sağlarız. Sporla bedenlerini, diğer bilgilerlerle de zihinlerini eğitmeye çalışırız. Bu demektir ki, öğrenci bir takım gizilgüçlere, bir takım yetilere ve yeteneklere sahiptir. Öğrencinin içinde keşfedilmemiş bir dünya vardır? Biz eğitimciler olarak öncelikle öğrencilerin eğilimlerini, yeteneklerini anlayıp ortaya koymamız gerekir. Çağdaş eğitim sistemlerinde görülen "yönlendirme" tekniği ancak öğrencinin bir bütün olarak anlaşılmasından sonra gerçekleşebilir. Öğrencinin hangi yetenekleri varsa, eğilimleri ne yöndeyse, öğretmen öğrenciyi o yöne doğru yönlendirir. Yönlendirici eğitimde öğrenciyi anlama esastır. Ne var ki, öğretmenin tümüyle hâkim olduğu, öğrencinin bir birey olarak ortaya çıkmadığı ve kendini ifade etme fırsatı bulamadığı eğitim ortamlarında, öğrencinin yeteneklerini, eğilimlerini, duygu ve düşüncelerini anlamak mümkün olmaz. Bu nedenle öğretmen, her şeyden önce öğrencinin kendisini ifade etmesine, derse aktif olarak katılmasına, kendi görüşlerini ve yorumlarını ortaya koymasına fırsat vermelidir. Bu dersler de edebiyat, sanat, resim, müzik, tarih, sanat tarihi, felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi insan bilimleriyle ilgili derslerdir. Bu derslerde öğrencinin yorum yapması, kendi görüşlerini ortaya koyması mümkündür. Öte yandan matematik, fizik, kimya, biyoloji, coğrafya gibi derslerde de öğrencinin yeteneklerini anlamak, eğilimlerinin farkına varmak mümkün olabilir. Öğreniciyi anlamanın anlamı, ona rehberlik etmek, yol göstermek, bu şekilde sorunlarını aza indirgemek,

---

[7] John Locke, *Eğitim Üzerine Düşünceler*, çev. Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 123.

[8] Platon, *Devlet,* çev. S. Eyüboğlu – M. A. Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992, s. 77, vd. Ayrıca bkz. *Sofist (Diyaloglar 2'*de), çev. Ö. Naci Soykan, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s 293, vd..

yetilerinin ve gizil güçlerinin en iyi şekilde ortaya çıkarmasını, geliştirmesini sağlamak ve bu şekilde mutlu bir birey, verimli ve başarılı bir kişilik olmasını sağlamaktır. Öğretmenlerin bu konulardaki rehberlik işlevini şu şekilde formüle edebiliriz. Rehberlik, bireylere, özellikle de öğrencilere, doğal yeteneklerini tanıma ve destekleme yolunda yardım etme işidir.[9] Öğrenciyi anlayan bir öğretmen, bu rehberlik görevini daha doğru ve daha gerçekçi bir şekilde yapabilecektir.

Öğrencinin hangi yönden ve ne bakımdan anlaşılması gerektiği sorusunun cevabı, yalnız onun yetenekleri, eğilimleri ve gizil güçleri ile sınırlı değildir. Öğrencinin hareketsizliğinin, başarısızlığının, saldırganlığının, durgunluğun, hareketsizliğin, konsantrasyon bozukluğunun ve ilgi eksikliğinin de anlaşılması gerekir. Öğrenciyi dinlemek bu konuda ipuçları verebilir. Ailesiyle görüşmeler yapmak da faydalı olabilir. Şuna inanmak gerekir: Başarı ve başarısızlık kendiliğinden gelen durumlar değildir. Başarı da, başarısızlık da, uyum da, uyumsuzluk da, sevinç de, hüzün de bir etkinliğin, bir hareketin sonucu olarak ortaya çıkar. Durup dururken neşelenmeyiz. Birdenbire mutlu olmayız. Ancak iyi şeyler yaptığımızda, bir başarı gösterdiğimizde, güzel işler ortaya koyduğumuzda seviniriz, mutlu oluruz. Her bir duygunun, her bir davranışının, her bir hareketinin karmaşık kökenleri ve nedenleri vardır. Eğer öğrenciye yardımcı olmak, yeteneklerinin gelişmesini, potansiyelinin ve kapasitesinin etkin hale gelmesini istiyorsak, davranışlarını değiştirmek ve başarısını sağlamak bizim için önemliyse, öncelikle onu anlamamamız, bunun için de öğrenciyi sabırla dinlememiz, isteklerini ve beklentilerini bilmemiz gerekir. Anlamak sabır, özveri ve yetenek isteyen zor bir iştir.

İnsan bir potansiyel varlığıdır. Bu varlık, tıpkı içinde koca bir ağaç taşıyan meşe palamudu gibidir. Bunu Aristoteles'in *ergon* (potansiyel, kapasite) kavramı ile açıklayabiliriz. İnsan, içinde varoluş enerjisi ve gizil güçleri olan bir varlıktır. Varoluşçu felsefenin de gösterdiği gibi, bu potansiyeli aktif hale getirerek kendini gerçekleştirir, gizilgüçten aktif hale geçer. Bunu varoluşçu felsefe "varoluş özden önce gelir" diye ifade eder. İnsan bir "potansiyel-varlık" ise, içinde aktif hale gelmeyi bekleyen gizilgüçleri var ise, o halde yüzünü geleceğe doğru çevirmiştir. Bu geleceğe doğru çevrilmenin biçimi "tasarı" (*Entwurf*)'dır. İnsan tasarıları ile geleceğe yönelir. Bütün bunlar göstermektedir ki, insan bir potansiyel-varlık olması gereği kendini anlayan bir varlıktır da. Heidegger'e göre bu anlama en temel hermeneutik olaydır.[10] Onun kendi gizilgücünü görmesi ve kendisini tasarlaması, kendi olanaklarını anlaması, bir "olanaklara-doğru-varlık" olduğunun bilincine varması demektir. Gerçekten de insan, olanaklar içinden kendini seçer, olanaklar arasından kendini beğenir. İnsanın bu etkinliği, kendini gerçekleştirmedeki bu çaresi, kendi-bilgisi, ben-bilgisi ile ilgilidir. İnsan kendi-bilgisine kavuşur, kendini, kendi gizil gücünü keşfeder. Kendi imkânlarını görür. İmkânlar karşısında kendini tasarlayan bir varlık olarak bulur. İşte bütün bunlar insanın kendini anlama biçimleridir. Ama bu anlama, baştan sona bir eğitim olayı değil midir? Varoluşçu hermeneutik açısından bakarsak, öğrenci gizil güçleri açığa çıkmamış, kapasitesi belli olmamış, salt bir olanak ve potansiyel olarak geleceğe yönelmiştir. İşte eğitimde, geleceğe yönelmiş bu potansiyelin, bu olanağın anlaşılması ve iyi yönlendirilmesi, iyi eğitilmesi gerekir. Bu açıdan eğitimin üzerinde ağırlık vardır. O, varoluşu oluşturan, biçimleyen ve yönlendiren temel bir etkinliktir. Öğrenci bir potansiyel, bir yetenek, açılmayı bekleyen bir gizil güç, ortaya çıkmayı bekleyen bir olanaktır. Varoluşçu hermeneutik, öncelikle öğrenci karşısında, varoluş alanına çıkmayı bekleyen bu potansiyel karşısında bir tutum almayı gerektirir.

Değerlendirme

[9] John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, s. 28.
[10] Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, Max Niemeyer Verlag, Tübingen, 1967, s. 145, vd.

Eğitimde anlama, öncelikle dersin, konunun, sorunun anlaşılması değil, öğrencinin anlaşılmasıdır. Öğrencinin anlaması, ancak kendisinin anlaşılmasından sonra gelir. Anlaması gereken öğrencidir, gerçekte onun yerine kimse anlayamaz. Ama bunun için de ilk önce öğrencinin anlaşılması gerekir. Öğretmene düşen görev, öğrenciyi, toplumsal, kültürel, biyolojik yönden, potansiyel ve kapasitesi içinde anlamasıdır. Hermeneutik açıdan eğitimi değerlendiren sosyoloji kuramcıları, öğrenciyi anlamanın toplumsal boyutları üzerinde durmuşlardır.[11] Bu yaklaşım, öğrenciyi doğrudan eğitim etkinliğinin merkezi, amacı ve öznesi haline getirir. Bu etkinlik, bütün anlamını ve değerini öğrencide bulur. Bütün eğitim faaliyeti, öğrencide anlama değerini gerçekleştirebilmek içindir. Bu, öğretmen açısından öncelikli bir hedeftir. Bir sınıfın, bir topluluğun değil, tek tek anlama eyleminin öznesi olan bireylerin anlaşılması söz konusudur. Hermeneutik eğitim, öğrenciyi bir sınıf, bir okul bütünlüğü olarak değil, okulun ve sınıfın içindeki birey olarak tanımayı ve anlamayı gerektirir. Öğretmen açısından öncelikli amaç, öğrencinin anlaşılmasıdır.

Öğrenciyi anladığımızda, yeti ve gizil güçlerinin ortaya çıkıp gelişmesine katkı sağlayabiliriz. Bu tür bir anlamanın sağlayacağı önemli yararlar vardır. Öncelikle, öğrenci, hangi alanda yeteneği varsa, hangi alanda eğilim gösteriyorsa o yönde eğitim görme, gelişme ve ilerleme fırsatı bulur. Yeteneği olduğu ve ilgi duyduğu bir alanda ilerlemesi, yaratıcı ve üretken olması, verimlilik ve yeterlilik göstermesi daha kolaydır. İnsanların istemeden yaptıkları bir meslekte verimli olmaları düşünülemez. Bu tür bir anlama yalnız öğrenci için değil, toplum için de önemlidir. Yetenekleri, gizilgüçleri, bireysel enerjileri değerlendirmek, boşa akıp giden suyu baraj yapıp torağı suya kavuşturmak, suyu enerjiye dönüştürüp karanlığı aydınlatmak gibi bir şeydir. Bireysel yeteneklerinin geliştirilmesi, gizilgüçlerinin etkin hale gelmesi, potansiyelinin ve kapasitesinin gelişecek bir mecra bulması ona bir haz, sevinç ve doygunluk verecek, kendi alanında göstereceği başarılarla da topluma ve giderek tüm insanlığa aktif katkılar sağlayabilecektir. Anlamak, anahtar sözcüktür. Ancak, iyi anlaşılan bir öğrenci gerçekten iyi anlayabilir. Eğitimsel etkinlikteki bütün anlamalar tek bir anlama için, öğrencinin anlaması içindir. O, eğitimin merkezi, hareket noktası ve amacıdır. Amaç onun iyi ve doğru anlamasıdır. Onu dinleyerek, kişiliğine saygı göstererek, kendisini ifade etmesine fırsat tanıyarak anlayabiliriz. Öğrenciyi kendisi olarak, söylediği sözlere dayalı olarak, davranışlarına ve ifadelerine dayalı olarak anlayabiliriz. Kendimizi onun yerine koyarak anlayabiliriz. Kendi öğrencilik deneyimlerimizden hareket etmek de anlamamızı kolaylaştırabilir. Okumalarımızda, aldığımız eğitimden hareketle anlayabiliriz. Öğrencinin yeteneklerini, eğilimlerini, hangi alanda yetenekli olduğunu, hangi alanda eğitim görmek istediğini, başarılarını ve başarısızlıklarını, duygularını ve ümitlerini, sıkıntılarını ve sorunlarını anlayabiliriz. Bu, bir öğretmen, veli, idareci ve eğitim politikacısı olarak hepimizin ödevidir. Eğitimde anlama sorunu bizi her şeyden önce "öğrenci gerçeği" ile karşılaştırır. Dewey'nin şu sözü ne yapmamız ve ne yapmamamız gerektiği konusunda bize yardımcı olabilir: "Rousseau, 'Her birey ayırt edici bir huyla doğar' der. Farklı eğilimli çocukları ayırt etmeden, aynı uğraş ve alıştırmalara yöneltiyoruz. Eğitimleri, onların özel eğilimlerini bozuyor, geriye donuk bir tekdüzelik kalıyor."[12]

[11] Bkz. Mahmut Tezcan, *Sosyoloji Kuramlarında Eğitim*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 62.
[12] John Dewey, *Demokrasi ve Eğitim*, s. 110.